

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДЕЛІКТ ЯК НЕБЕЗПЕКА ЗРОСТАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ADMINISTRATIVE DELICT AS DANGER OF INCREASE OF OFFENCES

Дембіцька С.Л., к.ю.н.,

асистент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджено поняття явища «деліктологія», небезпеку адміністративної деліктності в сучасних умовах. Проаналізовано місце адміністративної деліктології у системі права України. Наголошено на необхідності та доцільності профілактики адміністративних правопорушень.

У статті розглядаються аспекти виникнення адміністративного делікту, аналізується сутність, характеристика адміністративної деліктології, адміністративно-деліктних відносин. Акцентовується увага на застосуванні адміністративного примусу до правопорушників.

Визначається поняття адміністративного делікту, аналізується сутність, характеристика адміністративної деліктології, адміністративно-деліктних відносин. Здійснюється аналіз адміністративного проступку, адміністративного правопорушення. Акцентовується увага на застосуванні заходів адміністративного примусу до правопорушників.

Розглянуто теоретичні проблеми визначення правозастосовчої діяльності з огляду на адміністративно-деліктний аспект. У статті сформульовано поняття та розкрито зміст адміністративно-деліктного процесу як підгалузі адміністративно-деліктного права, що регулює суспільні відносини, які виникають у процесі застосування мір адміністративної відповідальності.

У статті здійснено дослідження адміністративно-деліктних відносин як різновиду адміністративно-правових відносин. Звертається увага на особливий характер регулювання заборонними матеріальними нормами адміністративного права та їх реалізація за допомогою норм адміністративно-процесуального права.

Спростовується теза щодо отождолення адміністративно-деліктних відносин з відносинами адміністративного примусу та адміністративної відповідальності. Робиться висновок про те, що адміністративно-деліктними можна назвати відносини, що виникають з адміністративного делікту і включають притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності, а також відносини накладення адміністративного стягнення.

У статті досліджуються теоретико-правові засади кваліфікації адміністративних правопорушень в умовах реформування адміністративно-деліктного законодавства. Зазначається, що в контексті пріоритетності захисту прав і свобод людини в адміністративному праві важливим є теоретико-правовий аналіз стадій та функцій кваліфікації адміністративних правопорушень, адже саме правильна кваліфікація адміністративного проступку є умовою ефективності юридичної відповідальності за дотримання прав, свобод та інтересів учасників адміністративно-деліктного провадження.

Ключові слова: деліктологія, делікт, адміністративний делікт, адміністративний проступок.

The concept of the phenomenon of delicacy is investigated in the article, danger of administrative delinquency in modern terms. The place of administrative offense is analysed in the system of right for Ukraine. It is marked a necessity and expediency of prophylaxis of administrative crimes.

Discusses aspects of the emergence of administrative tort, analysis of the essence, characteristics of administrative delinquency, administrative and tort relations. The focus is on the use of administrative enforcement for offenders.

The article defines administrative tort, analyzes the nature, characteristics of delictology administrative, administrative and tort relations. The analysis of the administrative offense, administrative coercion is focused on the use of administrative coercion to offenders.

The theoretical problems of determination of pravozastosovchei activity are considered, taking into account administratively deliktny aspect. In the article a concept is formulated and maintenance is exposed administratively deliktnogo to the process as subindustry administratively deliktnogo right, which regulates public relations which arise up in the process of application of measures of administrative responsibility.

The article is dedicated to the study of administrative and delict relations, as a special kind of administrative legal relations. Attention is drawn to the special nature of the regulation of prohibitive material part of administrative law and their implementation through the administrative procedural law. The thesis on the identification of administrative and delict relations with the relations of administrative coercion and administrative responsibility is refuted. It is concluded that the administrative and delict relations can be called the relations arising from the administrative delict and include bringing the offender to administrative liability as well as the execution of administrative penalties.

Article examines the theoretical and legal basis of the qualification of administrative violations in the conditions of reforming administrative legislation. It is noted that in the context of priority protection of human rights and freedoms in administrative law, it is important to theoretically analyze the qualifications of administrative offenses is a condition for the effectiveness of administrative responsibility and respect for the rights, freedoms and interests of participants the administrative process.

Key words: delicacy, delinquency, administrative delinquency, administrative offense.

Постановка проблеми. Розвиток адміністративної деліктології виявив багато різноманітних проблем нормативно-правового, методологічного змісту. Нагальною проблемою реформування українського адміністративного права слід вважати завдання щодо створення вітчизняної наукової моделі адміністративної деліктології, яка б адекватно відобразила принципову новизну у визначенні суспільної ролі та призначення цієї галузі права. Серед важливих завдань державної політики у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю є зосередження зусиль органів державної влади і управління, спрямованих на реалізацію цих завдань. Демократизація адміністративної політики має стати домінуючим напрямом у боротьбі з адміністративними деліктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуюча сьогодні теорія правопорушень має надзвичайну різноманітність тлумачень, важливе місце серед яких звісно займає адміністративна деліктологія. Варто зазначити, що появі цієї термінології передували наукові дослідження в

частині вирішення проблем злочинності та антигромадської поведінки (Є.В. Додіна, В.І. Закалюка, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, В.І. Ремнева та інших).

Мета статті – дослідити теоретичну проблематику адміністративного делікту, аналіз доктрини адміністративного права у контексті адміністративної деліктності та профілактики адміністративних правопорушень.

Виклад основних положень. Інтереси суспільства і держави на сучасному етапі розвитку України насамперед вимагають посиленої уваги та боротьби зі злочинністю. Застосування кримінальних покарань, адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень було традиційним у правозастосовній практиці правоохоронних органів у поєднанні з елементами примусу. Реальність вимагає, щоб боротьба із злочинністю перемістилась у сферу попереджувальних заходів, профілактики правопорушень.

У період розбудови демократичного громадянського суспільства, попередження повинно здійснюватись у

межах всієї держави, суб'єктами превенції мають стати не лише громадяни, але й органи державної влади та управління, громадські організації тощо. Основа демократичного розвитку полягає у взаємних правах та обов'язках особи перед суспільством, так і держави перед суспільством. Стан адміністративної деліктності характеризується кількісними та якісними показниками, змінами з урахуванням деліктогенної обстановки в соціальній, економічній та інших сферах, які врегульовані адміністративно-правовими нормами і за які передбачена адміністративна відповідальність.

З початку свого розвитку адміністративна деліктологія виокремилася від науки адміністративного права. Водночас варто зазначити, що її розвиток базується на основі науки адміністративного права та чинного адміністративного законодавства. Говорячи про деліктологію, слід сказати, що це – наука про правопорушення (делікт).

Необхідно детально проаналізувати всі основні складові механізму суспільних відносин, який на жаль, не працює належним чином. Варто звернути увагу щодо об'єкту, який досліджує наука деліктологія. «Делікт (лат. *delictum* – «провина»), «проступок») – правопорушення, незаконна дія, проступок, злочин. У римському праві – заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї або майну, порушення правового припису або заборони. Як наслідок за учинення делікту наставала адміністративна відповідальність [1, с. 55].

Юридична енциклопедія розкриває сутність деліктології як науки про правопорушення (делікт) в цілому. Правопорушення у цьому контексті є не тільки основою відповідних правовідносин, а й формою вияву взаємовідносин суспільства та особи. Дослідження правопорушення як соціально-правового явища та пов'язаних із ним правовідносин і є предметом деліктології.

Сучасні підходи щодо формування адміністративно-деліктоного права дають підстави стверджувати, що його предметом виступають адміністративно-деліктні правовідносини, які є складною правовою категорією та виникають з приводу вчинення адміністративних проступків, порядку притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб, процесуальних аспектів провадження у справах про адміністративні проступки, заходів із профілактики та запобігання вчинення адміністративних проступків із питань ефективності адміністративно-деліктоного законодавства [2, с. 160].

Поняття «адміністративний проступок» (делікт) є актуальним і має суттєве значення як у теоретичному, так і практичному аспектах. Важливість цього напрямку дослідження полягає в тому, що від тлумачення поняття адміністративного делікту залежить вирішення таких специфічних питань адміністративного права, як підстави адміністративної відповідальності, кваліфікація адміністративних деліктів, застосування адміністративних стягнень за їх вчинення. Адміністративно-деліктне законодавство має свій предмет, свій об'єкт, свою цінність для правової системи. Від цього страждає якість законодавства про адміністративні проступки, яке перетворилося на збірник казуальних правил, позбавлення необхідного ступеня узагальнення [3, с. 134].

Соціальна природа адміністративної деліктології не лише зумовила її виникнення і розвиток як єдиної сукупності суспільних зв'язків і відносин, але і визначила її основне призначення, суть якого полягає у ліквідації причин, під впливом яких виникають адміністративно-деліктні відносини. Адміністративна деліктологія і адміністративне законодавство України на сьогодні до певної міри відображають існуючі реальності, рівень розвитку виробничих сил і відносин в існуючій суспільно-політичній системі та в певний історичний період.

Адміністративна деліктологія визначається через сукупність знань про адміністративні делікти і деліктність

як масове негативне явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки деліквентів, їх особистість з метою вироблення і використання адекватних заходів для протидії адміністративним правопорушенням [4, с. 13].

Щоб окреслити суспільно-правову модель застосування законодавства з адміністративних деліктів, необхідно навести ряд правових аксіом:

– адміністративний делікт – особливий вид деліктів (правопорушень);

– за ступенем суспільної небезпеки адміністративні делікти поділялися на адміністративні злочини та адміністративні проступки;

– адміністративний делікт – суспільне явище і особливий вид публічного делікту [5, с. 46].

О.І. Остапенко визначив адміністративний делікт як конкретну протиправну поведінку, а адміністративну деліктність – як суспільне явище, що має місце в реальній дійсності та виявляється у вигляді конкретних протиправних деліктів [6, с. 6].

І.П. Голосніченко висловлював думку, що законодавчо закріплене поняття адміністративного делікту має велике методологічне і практичне значення. Від того, який зміст буде укладатися у це поняття, залежить вибір юридичних і спеціальних заходів для здійснення профілактики адміністративних правопорушень і підвищення ефективності адміністративного законодавства [7, с. 43].

Як вірно зазначив Ю.А. Денисов, сутність делікту полягає в тому, що він є елементарною формою масового соціального явища – деліктності, яка причинно обумовлена існуванням протиріч між особою та суспільством і виражена в суспільно небезпечній, свавільній, індивідуалістській поведінці, яка відхиляється від норм соціального порядку. Делікт виступає зовні як індивідуальне свавілля проти відносин і правової форми їх врегулювання [8, с. 68].

Отже, адміністративним деліктом визнається протиправна, винна (умисна або необережна), дія чи бездіяльність, яка скоєна особою, наділеною владними повноваженнями, внаслідок якої було заподіяно матеріальну або моральну шкоду особі (фізичній, юридичній) або суспільству.

Правопорушення у цьому контексті є не тільки основою відповідних правовідносин, а й формою вияву взаємовідносин суспільства та особи. Дослідження правопорушення як соціально-правового явища та пов'язаних із ним правовідносин і є предметом деліктології.

Адміністративна деліктологія є складником більш загальної науки деліктології і покликана вивчати 3 групи незлочинних правопорушень: 1) ті порушення, які допускають працівники апарату органів виконавчої влади у процесі виконання своїх обов'язків; 2) правопорушення громадян, що тягнуть застосування заходів адміністративної відповідальності; 3) правопорушення, які допускають установи, організації, підприємства, що тягнуть адміністративні стягнення [10, с. 327].

Сучасні підходи щодо формування адміністративно-деліктоного права дають підстави стверджувати, що його предметом виступають адміністративно-деліктні правовідносини, які виникають з приводу вчинення адміністративних проступків, порядку притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб, заходів із профілактики та запобігання вчинення адміністративних проступків із питань ефективності адміністративно-деліктоного законодавства.

Деліктологія – наука, яка вивчає правопорушення як протиправну поведінку, порушення права. Вона включає в свій предмет особу, а також навколишні чинники: предмет, явища й події, в яких відбувається та чи інша ситуація. Деліктологія – це комплексна наука, її складниками є питання, які вивчають психологія, соціологія, етика, філософія та інші науки [11, с. 4].

Одночасно існує погляд щодо наявності в проступках такої ознаки як шкідливість, а якщо соціальна шкідливість правопорушення досягає рівня суспільної небезпеки, то воно є злочином. Межу між злочином та проступком провести не складно: суспільно небезпечний делікт – це злочин, суспільно шкідливий делікт – це проступок [12, с. 2].

З'ясування сутності предмета адміністративного делікту, встановлення його об'єктивної природи, місця й ролі у структурі суспільних відносин, охоронюваних санкціями адміністративно-деліктних норм, має неабияке значення для безпомилкової адміністративно-деліктної кваліфікації та правильного накладення адміністративних стягнень. Під предметом адміністративного делікту слід розуміти будь-які прояви об'єктивного буття (речі, людська поведінка, інформація, особисті нематеріальні блага), покладені в основу правовідносини, які охороняються санкціями адміністративно-деліктних норм [13, с. 27].

Фахівці з адміністративної деліктології звертають увагу на те, що серед чинників того чи іншого явища слід розрізняти безпосередню (спеціальну) причину й умову. Причина в такому вузькому розумінні – це вирішальний активний чинник, який від самого початку містить у собі реальну можливість цього наслідку. Умова відіграє роль катализатора процесу – без необхідних умов не настане наслідку [14, с. 45].

Встановлення причин конкретного адміністративного делікту означає виявлення факторів, які в порівнянні з іншими створюють основні чинники, що визначають поведінку суб'єкта, який вивчається, і забезпечують найбільш високу можливість вчинення делікту особою при певних обставинах.

Саме характеристика суспільної небезпеки, а не ступінь суспільної небезпеки відрізняють злочини від адміністративних деліктів. Нагромадження суспільної небезпеки в силу закону діалектики переходу кількості в якість перетворює проступок у якісно нове явище – злочин [15, с. 35].

Таким чином, адміністративна деліктність – це асоціально-суспільне явище, яке має місце в діяльності українського суспільства, вона проявляється у вигляді конкретних протиправних деліктів, що посягають на врегульовані адміністративним законодавством відносини.

З огляду на проблеми адміністративно-деліктного права, розбіжності у теоретичних поглядах на генезис і зміст методу правового регулювання не мають принципового значення. Важливим є те, що для адміністративно-деліктного права домінуючим способом впливу виступають саме заборони, які встановлені законодавцем шляхом імперативного визначення небажаних для суспільства діянь і погрози застосування адміністративного стягнення у випадку їхнього вчинення [16, с. 20].

Ідея попередження адміністративної деліктності пронизує всю систему адміністративно-правового та процесуальних інститутів, які здебільшого є негнучкими, рухливими і пристосованими для потреб суспільства. Можна зробити висновок, що саме поняття «попередження» є збірним або комплексним. Першим етапом попереджувальної діяльності, спрямованої на недопущення протиправних дій з боку конкретної особи, є профілактика. Якщо вона стає недостатньо ефективною, тоді з'являється необхідність запобігання адміністративному правопорушенню або його припиненню.

Боротьба з адміністративними правопорушеннями неможлива без вирішення однієї з важливих проблем – профілактики адміністративної деліктності. Практична її необхідність ґрунтується на тому, що більшість людей спочатку вчиняють адміністративні проступки, а згодом – злочини. Тому цільовим призначенням профілактики адміністративного проступку є попередження правопорушень з метою запобігання переростання проступків у кримінальні злочини [17, с. 111].

Об'єкт адміністративного делікту є невід'ємним елементом складу. Жодне посягання не може бути визнане

адміністративним деліктом, якщо воно не спрямоване ні на який об'єкт чи направлене на об'єкт, який не охороняється адміністративно-деліктним законодавством. При посяганні на відносини, не врегульовані нормами права, взагалі не можна вести мову про об'єкт делікту, оскільки наявним буде лише аморальна поведінка, але не протиправне діяння. Як зазначає з цього приводу О.С. Герасименко, проступком може бути тільки таке діяння, яке має правову оболонку [18, с. 75].

Об'єкт адміністративного делікту – це те, на що делікт посягає, те, чому воно спричиняє шкоду. Відповідно до теорії адміністративного права в означеній якості виступають правові відносини [19, с. 48].

Матеріальне поняття «делікт» конкретизується в законодавстві про адміністративні делікти у формі конкретних складів деліктів, в яких законом передбачено необхідні і специфічні ознаки того чи іншого діяння. Матеріальне поняття делікту відповідає на запитання, що є спільного між усіма деліктами, а поняття складу делікту – на запитання, в чому відмінність одних деліктів від інших. Розрізняються адміністративні делікти за специфічними ознаками, які характеризують їх об'єктивні і суб'єктивні сторони [20, с. 15].

Адміністративна деліктність має свої види, кожен із яких володіє всіма властивостями деліктності, одночасно має деякі специфічні властивості, притаманні конкретному виду (порушення правил дорожнього руху). Існує адміністративна деліктність первинна, яка включає в себе всю сукупність деліктів, що вчинені вперше, і повторна (рецидивна), що включає в себе сукупність деліктів, вчинених порушниками повторно протягом одного року [21, с. 9].

Дотримання (додержання) норм права – це така форма реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. При дотриманні (додержанні) правових норм поведінка суб'єкта узгоджується з нормами-заборами, тобто реалізуються забороняючі норми права. У заборонах вказується небажана для суспільства і держави поведінка. Дотримання (додержання) норм права здійснюється пасивною поведінкою суб'єктів: вони не чинять дій, заборонених нормами права, і в такий спосіб додержуються правових заборон [21, с. 31].

Найбільш гострою проблемою реформування українського адміністративного права слід вважати завдання створення вітчизняної наукової моделі адміністративної деліктології, яка повинна адекватно відображати новизну у визначенні суспільної ролі і призначення цієї галузі права. Адже концептуальна перевага впровадження в адміністративну деліктологію має визначитися не як у минулому «управлінське» право, а як «правозабезпечення та захисту прав людини». Саме таке тлумачення повинно чітко та адекватно відображатися в оновленому адміністративному законодавстві.

Висновки. Адміністративна деліктологія – це сукупність знань про адміністративні делікти і деліктність як масове негативне явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки. Оскільки відносини адміністративного правопорушення є суспільно-шкідливими, і держава зацікавлена в їх викоріненні, досягти цього можна тільки двома шляхами: або нейтралізацією одного із суб'єктів таких відносин (правопорушника), або усунення юридичних фактів, що полягають в основі виникнення цих відносин.

Сутність делікту полягає в тому, що воно є елементарною формою масового соціального явища – деліктності, яка причинно обумовлена існуванням протиріч між особою та суспільством і виражена в суспільно-небезпечній, свавільній поведінці, яка відхиляється від норм соціального порядку. Незалежно від того, якою була форма прояву діяння, кожен адміністративний делікт дезорганізує суспільні відносини, порушуючи їх урегульованість і порядок. Таким чином, захист суспільних відносин від адміністративних правопорушень має стати одним із найважливіших завдань держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.). К. : Укр. енциклопедія, 1998. Т. 2. С. 55.
2. Муза О.В. Правові передумови формування адміністративно-деліктного права в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 64. К., 2014. С. 154–160.
3. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні. Автор-упорядник О.А. Банчук. К. : Книги для бізнесу, 2007. 912 с.
4. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: автореф. дис. ... наук. ступ. доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право». К. : НАВСУ, 1997. 43 с.
5. Петков С.В. Адміністративна деліктологія – наріжний камінь адміністративно-правової реформи в країнах Східної Європи. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 42–48.
6. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів : ЛІВС при НАВСУ, 1995. 312 с.
7. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (Основні категорії і поняття). Ірпінь, 1998. 450 с.
8. Денисов Ю.А. Общая теория правонарушения и ответственности: социологический и юридический аспекты. Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. 143 с.
9. Адміністративне право України : Підручник. Вид. 2, змін. і доп. За заг. ред. Т.О. Коломоєць. К. : Істина, 2012. 528 с.
10. Адміністративна деліктологія: сучасна модель відповідальності посадових осіб органів публічної влади : навч. посібник / Петков С.В., Армаш Н.О., Соболев Є.Ю. К. : КНТ. 2015. 153 с.
11. Васильев Э.А. Общие черты административного правонарушения и преступления. *Административное право и процесс*. 2007. № 1. С. 2.
12. Гуржій Т. Предмет адміністративного делікту. *Право України*. 2006. № 7. С. 25–27.
13. Колпаков В.К. Адміністративне правопорушення (проступок): поняття і співвідношення з іншими деліктами. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 44–48.
14. Додин Е.В. Правонарушения в системе механизма торможения социально-экономического развития страны. *Роль органов внутренних дел в преодолении антиобщественных проявлений: Межвузовский сборник научных трудов*. К., 1988. С. 32–37.
15. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі. *Право України*. 2002. № 4. С. 17–21.
16. Ковалів М.В. Адміністративно-попереджувальні заходи забезпечення збереження вантажів на об'єктах залізничного транспорту. *Актуальні проблеми підготовки фахівців для підрозділів Державної служби боротьби з економічними злочинами: матеріали третьої звітної наукової конференції М-во внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ [та ін.]*. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 110–113.
17. Герасименко Є.С. Питання реформування інституту адміністративної відповідальності: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2001. 192 с.
18. Адміністративне право України : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / Битяк Ю.П., Богуцький В.В., Гарашук В.М. та ін. Х. : Право, 2001. 528 с.
19. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за ред. доц. А.Т. Комзюка. Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. 78 с.
20. Адміністративна деліктологія: Конспект лекцій до самостійної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», напрям підготовки 081 «Право» / О.І. Остапенко. Львів : Растр-7, 2018. 152 с.
21. Легка О.В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 30–33.